

Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů *

Odpovědný řešitel: Pavel Šturma

Jeden z charakteristických rysů vývoje mezinárodního systému v posledním půlstoletí a zvláště po skončení studené války představuje vznik nových mezinárodních rozhodovacích (arbitrážních, soudních a kvazijudiciálních) orgánů. Tento proces odráží rostoucí zájem států i jiných aktérů mezinárodních vztahů o judiciální řešení sporů a současně je příznakem vitality a sílícího významu mezinárodního práva. V dnešní době tak již v podstatě neexistuje oblast lidské aktivity, která by nebyla na mezinárodní scéně určitým způsobem regulována a současně by nepodléhala dohledu a kontrole obecných nebo, stále častěji, specializovaných mezinárodních institucí. Stačí jen zmínit rozsáhlý soubor kontrolních orgánů na ochranu lidských práv, zvyšující se popularitu mezinárodních arbitráží v investičních záležitostech (v rámci ICSID nebo u tribunálů *ad hoc*), aktivní využívání mechanismů k řešení obchodních sporů v rámci WTO, nebo nedávné zřízení stálého Mezinárodního trestního soudu stíhajícího pachatele nejzávažnějších zločinů.

Institucionalizace mezinárodní scény s sebou přináší mnoho pozitivního. Kromě již zmíněného posilování vlivu mezinárodního práva a příklonu k judiciálnímu řešení sporů namísto dřívějšího spoléhání se čistě na silové prostředky jde zejména o větší odbornost při rozhodování, širší prostor pro stěžovatele (individuální i státní) a s ním spojená lepší šance na to, že určitý případ bude nakonec kompetentně posouzen a vyřešen, a také přispění k vyjasnění obsahu a k dalšímu rozvoji materiálně právní úpravy. Na druhou stranu má rychlý nárůst počtu mezinárodních rozhodovacích orgánů též některé stinné stránky. Je tomu tak hlavně proto, že k nárůstu – někdy se dokonce mluví o proliferaci – orgánů dochází živelně a nekoordinovaně. Tento jev sice odpovídá decentralizované povaze mezinárodního práva, ve kterém tradičně chybí jednotný normotvůrce a vznik právních pravidel i jejich vynucování je věcí všech aktérů, to ale neumenšuje problémy, jež z něj vznikají. Mezi hlavní z nich se řadí riziko vzájemné konkurence jurisdikcí různých mezinárodních rozhodovacích orgánů a z ní vyplývající možnost, že tatáž věc bude posouzena dvěma (nebo i více) orgány, které vynesou vzájemně nekompatibilní rozhodnutí.

1. Vymezení základních pojmů

1.1. Co je mezinárodní rozhodovací orgán?

Na první pohled by se mohlo zdát, že určení toho, co je a co není mezinárodní rozhodovací orgán, nepředstavuje složitou otázkou. To však jen do chvíle, než intuitivní přístup narazí na složitější, event. hraniční případ. Jak např. posuzovat povahu smíšených trestních tribunálů, které mají mezinárodní i vnitrostátní rysy? A kam zařadit četné arbitrážní orgány, které se od sebe svou podobou, složením i aplikovatelným právem mnohdy značně liší. V okamžiku, kdy narazíme na tyto problémy, nezbyváá než přejít k analytickému přístupu a pokusit se definovat mezinárodní rozhodovací orgán na základě určitých obecných znaků. Předtím je ještě vhodné upozornit na možný jazykový problém. Výrazu rozhodovací či judiciální orgány odpovídají v anglické terminologii výrazy *judicial bodies*, popř. *courts and tribunals*, ve francouzštině se ale spíše setkáváme s výrazem *juridictions*. To nelze zaměňovat

* Jde o zkrácenou verzi závěrečné studie k výzkumnému projektu MZV ČR č. 1/2007 „Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů“, řešenému v období 2007-2008 na katedře mezinárodního práva PF UK pod vedením prof. JUDr. Pavla Šturmy, DrSc. Dalšími členy řešitelského kolektivu byli JUDr. Vladimír Balaš, CSc., JUDr. PhDr. Veronika Bílková, PhD., E.MA, doc. PhDr. Stanislava Hýbnerová, CSc., doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc., DSc., a Mgr. Věra Honusková.

s pojmem jurisdikce (do češtiny převzaté slovo, kterým se opisuje „pravomoc“ a/nebo „příslušnost“), korespondující s anglickým *jurisdiction* (avšak ve francouzštině s pojmem *compétence*). Je zřejmé, že tyto významové posuny demonstrovány pro zjednodušení jen na třech jazycích by mohly mít nechtěné, leč o to závažnější důsledky při prezentaci tématu konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů.

Analytický přístup je charakteristický zejm. pro francouzskou a obecněji kontinentální právní nauku. Pojem **rozhodovací či judiciální orgán** zde může být vymezen na základě tří kritérií. Jedná se o orgán, který (1) řeší spory (2) cestou závazných rozhodnutí (3) na základě aplikace práva.¹ Ne všichni autoři ovšem výslovně zmiňují všechny tři prvky definice. Např. podle Cavarého je soudem orgán, který rozhoduje o sporech a vynáší závazná a konečná rozhodnutí.² Ascensio zase zdůrazňuje, že pro judiciální orgán je typické nalézání práva závazným způsobem.³

Zároveň nelze ona tři kritéria, která odrážejí zobecnění převažující soudobé praxe, chápat příliš striktním způsobem. Ne vždycky judiciální orgány rozhodují pouze ve sporném řízení, v praxi Mezinárodního soudního dvora, ale i některých regionálních soudů (např. Meziamerický soud pro lidská práva) mají významné místo i posudky vydávané v nesporném řízení. Rovněž pokud jde o striktní aplikaci práva, jedná se spíše o novodobý pohled. Mezinárodní judiciální orgány v minulosti zcela běžně rozhodovaly a i dnes někdy rozhodují na základě ekvity (*ex aequo et bono*). Ani tato skutečnost je však nezbytně kvality judiciálního orgánu.⁴ Rozhodující také není formální označení orgánu jako soud či tribunál, i když u orgánu nesoucího toto označení lze presumovat jeho judiciální povahu. Nikoli pojmenování, ale podstata, tj. výkon určitých judiciálních funkcí, musí být rozhodujícím kritériem pro zařazení určitého orgánu.⁵

Druhou definiční otázkou je **mezinárodní povaha** rozhodovacích orgánů. Pouze na první pohled se může tato otázka jevit jednodušší v porovnání s problémem vymezení rozhodovacího orgánu. Ve skutečnosti hodně záleží na zvolených kritériích, která zase odrážejí základní teoretický přístup. Podle Kolba lze nejobecněji rozlišovat unitární a relativistický, resp. víceprvkový přístup.⁶ Ascensio výslovně používá relativistický přístup, který staví do protikladu k přístupům založeným vždy na jednom preferovaném kritériu (formálním či materiálním).⁷

Unitární (jednokriteriální) přístup většinou striktně vychází z určité teorie vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva (monistické nebo dualistické). Již v první polovině 20. století, kdy zdaleka neexistovalo tolik rozhodovacích či judiciálních orgánů, se striktní aplikace těchto teorií ukázala problematická pro určení mezinárodní povahy některých orgánů, či přinejmenším vedla k paradoxním závěrům. Např. tehdy převládající pozitivistická škola s dualistickým přístupem, kterou reprezentoval zejm. Anzilotti, měla za kritérium povahu subjektů, resp. stran sporu. Vycházejí z premisy, že subjektem mezinárodního práva jsou jen státy, pak také mezinárodní tribunál je pouze takový, který rozhoduje spory mezi dvěma nebo více státy. Toto kritérium však již nesplňují tribunály, které zřídily státy pro

¹ Srov. R. Kolb, *Le degré d'internationalisation des tribunaux pénaux internationalisés*. In H. Ascensio, E. Lambert-Abdelgawad, J.-M. Sorel, *Les juridictions pénales internationalisées*, CERDIN/SLC, Paris, 2006, s. 48. Srov. též C. Santulli, *Qu'est-ce qu'une juridiction internationale?*, AFDI, vol. 46, 2000, s. 61.

² Viz L. Cavaré, *La notion de juridiction internationale*, AFDI, vol. 2, 1956, s. 503-504.

³ Viz H. Ascensio, *La notion de juridiction internationale en question*, in: SFDI, *Colloque de Lille, La juridictionnalisation du droit international*, Pedone, Paris, 2003, s. 167.

⁴ Pokud jde o možnost rozhodování podle ekvity, zřejmě bude rozdíl mezi orgánem s všeobecnou jurisdikcí (jako MSD), kde se na základě souhlasu států připouští, a mezinárodními trestními tribunály, kde jejich rozhodování striktně na základě práva vychází z principu legality (*nullum crimen sine lege*).

⁵ Viz R. Kolb, op. cit., s. 52-53.

⁶ Viz R. Kolb, op. cit., s. 53-58.

⁷ Viz H. Ascensio, op. cit., s. 173-176.

rozhodování o nárocích svých občanů poškozených jinou smluvní stranou. Anzilotti proto s využitím dualistické argumentace neváhal vyloučit mezinárodní povahu smíšených arbitrážních tribunálů zřízených mírovými smlouvami po první světové válce (1919), které kvalifikoval jako soudní orgány vnitrostátního typu společné pro dva státy.⁸ Toto pojetí se dnes jeví jako velmi restriktivní, protože při zúžení pojmu na tribunály rozhodující spory mezi státy zůstává mimo velká část mezinárodních judiciálních orgánů.

Odlišný přístup představuje Kelsenova teorie (normativismus či ryzí nauka právní), kde kvalita subjektů (stran) řízení nehraje roli, ale rozhodující je právní základ judiciálního orgánu v mezinárodněprávním aktu, zpravidla smlouvě mezi dvěma či více státy (na rozdíl od vnitrostátního právního aktu).⁹ Vnitrostátní tribunál vydává rozsudky jen jménem státu, který ho vytvořil. Mezinárodní je tudíž tribunál, který vynáší rozsudky jménem mezinárodního společenství, resp. přinejmenším společenství dvou států, které ho svým (mezinárodním) aktem vytvořily. Smíšené arbitrážní tribunály se zde proto jeví jako mezinárodní.

Ještě jiný přístup nabízí radikálně sociologický směr, solidarismus, který reprezentoval především Scelle.¹⁰ Podle něho, jenž vycházel z koncepce funkčního zdvojení (*dédoublement fonctionnel*), lze přiznat mezinárodní charakter také vnitrostátním soudním orgánům, pokud aplikují mezinárodní právo. Toto funkční pojetí stírá v podstatě rozdíly mezi vnitrostátními a mezinárodními soudy, protože každý orgán, který aplikuje mezinárodní právo, se tak *ipso facto* stává také mezinárodním orgánem.

Svým způsobem patří mezi unitární teorie i názor, který spojuje mezinárodní povahu orgánu výlučně s tím, zda řeší „mezinárodní spor“. Mezinárodní spor je totiž většinou definován jako spor, kde alespoň jednou stranou musí být stát nebo mezinárodní (vládní) organizace a který se týká údajného porušení mezinárodního práva. V případě, že by šlo o spor mezi fyzickými či právníckými osobami s různou státní příslušností, nebo mezi takovou osobou a státem (popř. mezinárodní organizací), ale spor by se netýkal mezinárodního práva (šlo by o porušení vnitrostátního práva nebo soukromoprávního kontraktu), povaha sporu není mezinárodní, ale transnacionální.¹¹

Podle našeho názoru nelze bez dalšího přijmout některý z přístupů založených výlučně na jediném kritériu. Jako vhodnější se jeví *relativistický přístup*, který pracuje s více prvky (kritérii), a tudíž dovoluje vytvořit určitou škálu „internacionalizace“, na které se umísťují jednotlivé orgány.¹² Mezi tato kritéria patří zejména: (a) složení orgánu (národní soudci, soudci z více států), (b) povaha subjektů řízení (státy, jednotlivci, atd.), (c) povaha sporu, (d) aplikovatelné právo (mezinárodní či vnitrostátní), (e) právní základ orgánu (vnitrostátní nebo mezinárodněprávní akt). Je zřejmé, že všechny prvky nejsou stejně významné a vzájemně zcela nezávislé, některé se zčásti mohou podmiňovat nebo překrývat. Nejdůležitější jsou patrně právní základ a struktura orgánu a dále jeho funkce a použitelné právo. Na rozdíl od unitárních teorií, které absolutizují význam jediného kritéria (např. subjektů), vícekritériální přístup pracuje s jejich kombinací, z níž teprve dovozuje mezinárodní povahu orgánu.

Tímto způsobem můžeme vymezit mezinárodní rozhodovací orgány, které budou předmětem dalšího zkoumání, a to včetně některých sporných kategorií. Tato kritéria jsou důležitější než to, zda jde o řešení „mezinárodního sporu“, kterýžto pojem není dán *a priori*, ale také vychází z uvedených kritérií (jejich kombinace).

Z tohoto pohledu se jako mezinárodní tribunály nepochybně jeví ty orgány, které řeší na základě mezinárodního práva spory mezi státy, tj. např. mezinárodní (mezistátní) arbitráž,

⁸ Viz D. Anzilotti, *Cours de droit international*, 1929, reprint in Ed. Panthéon-Assas, Paris, 1999, s. 134-136.

⁹ H. Kelsen, *Théorie générale du droit international public*, *Recueil des Cours ADI*, vol. 42, 1932-IV, s. 168.

¹⁰ Srov. G. Scelle, *Cours de droit international public*, Domat, Paris, 1948, s. 690.

¹¹ Srov. C. F. Amerasinghe, *Jurisdiction of International Tribunals*, Kluwer, The Hague/London/New York, 2003, s. 4-8.

¹² Srov. R. Kolb, op. cit., s. 57.

Mezinárodní soudní dvůr, ale také specializované soudy (např. Mezinárodní tribunál pro mořské právo), popř. Orgán pro řešení sporů WTO. Spadají sem ovšem také soudy pro lidská práva (např. ESLP), protože i v rámci individuálních žalob (jednotlivec v. stát) jde o porušení mezinárodní smlouvy. Navíc poskytnutím jednotlivci práva individuální stížnosti k mezinárodnímu orgánu státy zčásti též nahrazují nedostatky institutu diplomatické ochrany. Moderní mezinárodní mechanismy ochrany lidských práv mají výhody nejen pro jednotlivce, kteří nemusejí spoléhat na nejistou ochranu svého domovského státu, ale také pro samotné státy, neboť tento způsob řešení sporů minimalizuje rizika zhoršení mezistátních vztahů, která naopak provází výkon diplomatické ochrany.¹³

Problematictější mohou být arbitráže mezi investory a státy, které mohou mít někdy transnacionální a někdy mezinárodní povahu. Pokud jde o obchodní arbitráž založenou toliko na rozhodčí doložce v soukromoprávním kontraktu, povaha sporu není mezinárodní, i když jednou stranou je stát a tribunál může být složen z rozhodců s různým občanstvím. Jestliže ale spočívá základ pro arbitrážní řešení sporu mezi investorem a státem v mezinárodní smlouvě (mnohostranné nebo dvoustranné – BIT), půjde o mezinárodní tribunál. Mezinárodní povahou mají zajisté rozhodčí tribunály v rámci Mezinárodního střediska pro řešení investičních sporů (ICSID), orgánu zřízeného mezinárodní smlouvou (Washingtonská úmluva, 1965), s mezinárodním složením a mezinárodněprávními procesními pravidly.

Na druhé straně by se pojem „mezinárodního sporu“ pro kvalifikaci mezinárodního judiciálního orgánu mohl jevit jako příliš úzký, protože ponechává stranou dnes již velmi rozsáhlou a významnou sféru mezinárodních trestních tribunálů. Na rozdíl od orgánů, které řeší spory mezi státy nebo stížnosti (žaloby) jednotlivců proti státu, lze – na první pohled – těžko hovořit o „mezinárodním sporu“. Zde se jedná o vyšetřování a stíhání nejzávažnějších porušení mezinárodního trestního práva (zločinů podle mezinárodního práva), ze kterých se vyvozuje individuální trestní odpovědnost. Přesto nelze zpochybňovat, že jde o mezinárodní tribunály.¹⁴ Navíc při hlubší analýze je možno i v pozadí individuálního trestní odpovědnosti pachatelů zločinů podle mezinárodního práva vidět státy, neboť jde zpravidla o osoby v postavení orgánů, popř. bývalých orgánů státu (nebo povstaleckého hnutí). Jejich postih cestou mezinárodního trestního soudnictví tak má za cíl dosažení „transparentnosti“ státu,¹⁵ resp. oddělení států od jejich (zločinných) představitelů.¹⁶ Svým způsobem tak při potrestání odpovědné osoby jde nejen o dosažení spravedlnosti, ale i o částečné odčinění odpovědnosti státu.¹⁷ Proliferace mezinárodních a smíšených (více či méně zmezinárodněných) trestních tribunálů je dnes významný fenomén, který je třeba zkoumat.

Patrně nejsložitější preliminární otázkou je zařazení tzv. kvazijudiciálních orgánů v oblasti ochrany lidských práv. Tyto orgány mají právní základ v mezinárodních smlouvách na ochranu lidských práv (*treaty-based bodies*), jsou složené z nezávislých expertů z různých států, mají stálou povahu a aplikují mezinárodní právo. Od mezinárodních soudních orgánů se liší tím, že nemají soudní pravomoc *stricto sensu*, nemohou projednávanou věc rozhodnout právně závazným způsobem (tj. vydáním rozsudku). Přesto tyto stále kvazijudiciální orgány bývají zařazovány mezi orgány svou jurisdikcí konkurující málo početným mezinárodním

¹³ Srov. S. Karagiannis, La multiplication des juridictions internationales: un système anarchique?, in: SFDI, *Colloque de Lille, La juridictionnalisation du droit international*, Pedone, Paris, 2003, s. 46-51.

¹⁴ Srov. C. F. Amerasinghe., op. cit., s. 11.

¹⁵ Rov. A. Pellet. Vive le crime! Remarques sur les regres de l'illicite en droit international. In: *International Law on the Eve of the Twenty-first Century*, United Nations, New York, 1997, s. 310-311.

¹⁶ Srov. S. Karagiannis, op. cit., s. 61.

¹⁷ Srov. J. Charney, The 'Horizontal' Growth of International Courts and Tribunals: Challenges or Opportunities?, *American Society of International Law Proceedings*, 2002, s. 370-371: "... the purpose of these tribunals (even if they are international criminal tribunals prosecuting individuals) is to settle international disputes in one way or another."

soudům pro lidská práva.¹⁸ Je třeba si uvědomit, že regionální soudy pro lidská práva reálně fungují jen v Evropě a Americe,¹⁹ Africký soud pro lidská práva sotva zahájil svou činnost. Pro velkou část lidstva žijící v Asii a Oceánii není ani v dohledu žádný soud pro lidská práva.

Na univerzální úrovni se OSN dosud nepodařilo vytvořit soudní orgán pro lidská práva, takže kvazijudiciální orgány (v čele s Výborem pro lidská práva) tuto mezeru zaplňují. Jakkoliv jejich konstatování nemají povahu závazných rozsudků, metodami výkladu smluvních závazků a používaným jazykem se v mnohém podobají rozsudkům. Praktické rozdíly mezi soudními a kvazijudiciálními mechanismy jsou v mnoha případech minimální. Ostatně historický pohled ukazuje, že i v Evropě až do přijetí Protokolu č. 11 (1994) k Evropské úmluvě o lidských právech (1950) a v rámci interamerického systému dodnes mohou koexistovat kvazijudiciální a judiciální orgány ochrany lidských práv, přičemž cesta k přijetí obligatorní jurisdikce soudního orgánu bývá dosti dlouhá a složitá.²⁰ Ze všech těchto důvodů je třeba do studie o konkurující jurisdikci mezinárodních rozhodovacích orgánů zahrnout také kvazijudiciální mechanismy kontroly lidských práv.

1.2. Co je konkurující jurisdikce?

Druhý klíčový pojem, konkurující jurisdikce, v sobě zahrnuje dva termíny, jež je třeba pro potřeby dalšího zpracování projektu definovat, a to *jurisdikce* a *konkurence* (jurisdikcí). **Jurisdikce** má v české právní terminologii dva vzájemně odlišné významy. V prvním znamená *pravomoc*, tj. „*moc nalézat nebo stanovit právo, která je státem* (na mezinárodní úrovni státy – dopl. autoři) *svěřena předem určitým orgánům různého druhu*“.²¹ Tento výklad vcelku dobře odráží etymologický původ slova, jež je odvozeno z latinského „*ius dicere*“, neboli říkat či nalézat právo. Jurisdikce-pravomoc mezinárodních rozhodovacích orgánů tedy vymezuje okruh oprávnění, jimiž tyto orgány disponují ve své soudní, popř. kvazisoudní činnosti, a současně provádí rozhraničení kompetencí mezi nimi a jinými institucemi působícími na mezinárodní scéně.

Ve druhém významu slouží jurisdikce jako synonymum pro *příslušnost* a určuje okruh situací, jimiž se určitý mezinárodní rozhodovací orgán může zabývat. Na rozdíl od národních právních řádů, kde určení příslušnosti (věcné, místní aj.) umožňuje především rozdělit úkoly mezi jednotlivé soudy téže jednotné soudní soustavy a nastavit pravidla pro identifikaci soudů kompetentních pro konkrétní kauzy, v mezinárodním právu vzhledem k jeho decentralizované podobě je tomu jinak. Absence jednotného globálního soudního systému a pevné hierarchie mezi jednotlivými rozhodovacími orgány zapříčiňuje, že každý orgán je do značné míry samostatnou a nezávislou jednotkou, neboli – jak prohlásil ICTY – „*v mezinárodním právu, není-li stanoveno jinak, je každý tribunál svébytný (self-contained)*“.²² Z hlediska jurisdikce-příslušnosti má tato skutečnost dva hlavní důsledky. Zaprvé, otázka příslušnosti konkrétního rozhodovacího orgánu není, oproti vnitrostátní rovině, stroze oddělena od otázek pravomoci, ale do značné míry s ní splývá. Obě také bývají souběžně upraveny v zakládajícím dokumentu orgánu. Zadruhé, při neexistenci instančně nadřazeného soudu v mezinárodním soudnictví

¹⁸ Srov. Y. Shany, *The Competing Jurisdictions of International Courts and Tribunals*, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 8, 16.

¹⁹ Avšak tak významné státy jako USA a Kanada nejsou stranou Americké úmluvy o lidských právech (1969), takže nepřijaly jurisdikci Meziamerického soudu pro lidská práva.

²⁰ Srov. S. Karagiannis, op. cit., s. 50-52.

²¹ Z. Madar a kol., *Slovník českého práva*, 1. díl, Linde, Praha, 1995, s. 362 (heslo jurisdikce).

²² ICTY, Decision of 2 October 1995 (Appeals Chamber), Case No. IT-94-1-AR72 - The Prosecutor v. Duško Tadić, par. 12.

platí, že každý orgán je v případě pochybností oprávněn rozhodovat o své vlastní pravomoci a příslušnosti (tzv. *compétence de la compétence*).²³

Jurisdikce-příslušnost mezinárodních rozhodovacích orgánů má čtyři dimenze: První, dimenze *místní* (*ratione loci*), říká, vůči jakému území může orgán vykonávat svou soudní či kvazisoudní úlohu. Na mezinárodní rovině lze orgány z hlediska jejich místní jurisdikce dělit na univerzální, regionální/partikulární a eventuálně lokální. Univerzální rozhodovací orgány mohou potenciálně řešit spory, jež vyvstanou kdekoli na světě (např. Mezinárodní soudní dvůr); regionální či partikulární se zaměřují na spory vzniklé v určitém regionu nebo v rámci jinak vymezené skupiny států (např. Evropský soud pro lidská práva); orgány lokální pak často mívají podobu *ad hoc* a bývají zřízeny k posouzení jedné konkrétní kauzy nebo souboru kauz (např. ICTY). Je třeba zdůraznit, že jurisdikce-příslušnost *ratione loci* je dána výlučně geografickým prostorem řešitelných kauz a přímo nesouvisí s počtem států, jež stojí za zřízením té které instituce. Tak např. ICTY byl zřízen mezinárodním společenstvím jako celkem, jednajícím prostřednictvím Rady bezpečnosti OSN, jeho místní jurisdikce je ale omezena na teritorium jediné země, bývalé Jugoslávie.

Druhá v pořadí, dimenze *časová* (*ratione temporis*), vymezuje období, do něhož musejí spadat rozhodné události, má-li mít mezinárodní judiciální orgán oprávnění se jimi zabývat. U orgánů zřízených smlouvou se zpravidla toto období odvozuje od vstupu zakládací smlouvy v platnost (u původních smluvních stran), resp. od jejího vstupu v platnost ve vztahu ke konkrétnímu státu (u zemí, jež smlouvu ratifikují nebo k ní přistoupí později). Nic ovšem nebrání tomu, aby se – zvláště jedná-li se o klasické mezistátní spory – státy dohodly na odlišné úpravě a dovolily mezinárodním orgánům projednávat i časově vzdálené případy. V praxi nicméně takové řešení není obvyklé.

Zvláštní kategorii představují orgány posuzující kauzy jednotlivců, zejména mezinárodní trestní orgány. Zde, i vzhledem k mnohdy nestandardním způsobům vzniku (rezoluce Rady bezpečnosti OSN aj.), existuje tendence stanovovat časovou jurisdikci podle potřeb konkrétní situace, nezávisle na okamžiku vzniku samotného rozhodovacího orgánu. Tak např. ICTY stíhá pachatele zločinů spáchaných od roku 1991, přestože sám byl založen teprve v roce 1993. Mimořádné senáty v Kambodži pak jdou ještě dále do minulosti a, ač byly ustaveny teprve v roce 2001, zaměřují se na zločiny ze 70. let 20. století. Volnější stanovování časové jurisdikce u mezinárodních trestních orgánů koriguje nebo by alespoň měl korigovat princip legality, který zabraňuje tomu, aby nově zřízené orgány stíhaly zločince minulosti za jednání, jež v době své realizace nebyla mezinárodně trestná.

Třetí dimenze je *personální* (*ratione personae*) a stanovuje okruh aktérů, kteří mohou před mezinárodním rozhodovacím orgánem vystupovat v pozici procesních subjektů. Na základě tohoto kritéria se rozhodovací orgány primárně člení na ty, jež řeší klasické mezistátní spory (Mezinárodní soudní dvůr), a na ty, před nimiž vystupují rovněž, popř. výlučně jiné entity (mezinárodní organizace, jednotlivci, právnické osoby). V minulosti jednoznačně převažovaly orgány prvního typu, proces tzv. humanizace mezinárodního práva spojený s posilováním pozice jednotlivců (zejména v rámci lidských práv a mezinárodního trestního práva) a také rozvoj mezinárodního ekonomického práva ale daly impuls ke vzniku celé řady orgánů druhého typu, jež dnes na mezinárodní scéně převažují (např. Evropský soud pro lidská práva, Mezinárodní trestní soud aj.).

Čtvrtá dimenze, dimenze *věcná* či materiální (*ratione materiae*), se týká okruhu témat, jimiž je ten který rozhodovací orgán oprávněn se zabývat. V zásadě je možno rozlišovat orgány s obecnou jurisdikcí, jako je Mezinárodní soudní dvůr, jež nemají *a priori* stanoveny žádné tématické limity; a orgány specializované, např. Mezinárodní trestní soud či Evropský

²³ Viz např. ICTY, *Decision of 2 October 1995* (Appeals Chamber), Case No. IT-94-I-AR72 - The Prosecutor v. Duško Tadić. Srov. též P. Šturma, Jurisdikce Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (K prvnímu rozsudku ve věci Tadić), *Právní rozhledy* č. 9, 1996, s. 428-432

soud pro lidská práva, které se zaměřují pouze na určitou partikulární oblast mezinárodního práva. S využitím terminologie M. Koskenniemiho lze říci, že zatímco obecné orgány fungují v rámci systému mezinárodního práva jako celku, orgány specializované bývají zřízeny pro potřeby některého z jeho dílčích subsystémů (boxes).

Voluntaristická (či konsensuální) povaha mezinárodního práva se odráží v tom, že jurisdikce většiny mezinárodních rozhodovacích orgánů tradičně má, resp. měla fakultativní povahu. Možnost jejího výkonu vůči tomu kterému státu, resp. v tom kterém konkrétním případě tak není dána automaticky, ale podmiňuje ji dobrovolný souhlas udělený suverénem buď obecně *pro futuro* (někdy jen pro určitý typ kauz), nebo na *ad hoc* základě (pro jednotlivý případ). Obligatorní jurisdikce byla a do jisté míry stále je na mezinárodní scéně řídká a vyskytuje se zejména – nicméně také ne vždy – u orgánů, jež určitým způsobem řeší postavení jednotlivců (např. Evropský soud pro lidská práva od roku 1998, ICTY, ICTR). I zde ovšem platí, že o charakteru jurisdikce a jejím eventuálním přijetí či nepřijetí rozhodují výlučně státy, popř. u mezinárodních trestních tribunálů Rada bezpečnosti. Jednotlivci, stejně jako jiní nestátní aktéři, zůstávají závislí na jejich postoji a jurisdikci založit (nebo se z ní, např. v trestních věcech, vymanit) sami nemohou. V poslední době se nicméně tento tradiční přístup začíná měnit. Souběžně s tím, jak se zvyšuje zájem států o využívání mezinárodních rozhodovacích orgánů k řešení jejich sporů či k jiným funkcím (stíhání zločinců, kontrola dodržování lidských práv), roste postupně i ochota přijmout jurisdikci těchto orgánů závazným způsobem. Tento trend se mimo jiné projevuje rozšířením okruhu států, jež uznaly obligatorní jurisdikci MSD, nebo tím, že nově vznikající či reformované orgány již mívají pouze obligatorní jurisdikci (např. nový Evropský soud pro lidská práva).

Konkurencí jurisdikcí, resp. tzv. konkurující či konkurenční jurisdikcí, se rozumí případy, kdy úprava pravomoci a příslušnosti různých mezinárodních rozhodovacích orgánů je taková, že nevyklučuje překrývání v konkrétní kauze.²⁴ Jinak řečeno, jurisdikční konkurence (též jurisdikční překrývání) znamená, že určitý spor může být projednáván více než jedním kompetentním orgánem. Smysluplná konkurence přitom může nastat jen mezi alternativami způsobilými k řešení daného sporu. Nemusí jít o judiciální orgány se shodnými, ale alespoň podobnými, srovnatelnými parametry, přičemž se v úvahu berou všechny čtyři výše uvedené dimenze jurisdikce-příslušnosti. To znamená, že pouze řízení, jež vykazují „dostatečný stupeň podobnosti“, ²⁵ představují konkurenční postupy. Není přitom rozhodující, zda zahájení řízení u určitého orgánu závisí na volbě účastníka řízení (v krajním případě jde o *forum shopping*, zejm. u lidskoprávních mechanismů a arbitráží na ochranu investic), anebo k němu dochází *ex officio* (typicky u trestních tribunálů).

Ačkoli teoreticky může daný koncept působit jasně, v praxi vyvolává určení toho, která řízení vykazují dostatečný stupeň podobnosti a která ne, problémy. Mezinárodní právo tuto otázku pozitivně právně nereguluje, a je tedy věcí mezinárodních rozhodovacích orgánů, aby ji řešily v konkrétních případech, z nichž by pak bylo možné vyvodit obecná pravidla. Judikatura v této oblasti je ale prozatím poměrně chudá a navíc ne vždy zcela stejnorodá, a zobecňovat tak lze pouze v omezené míře.

Většina orgánů²⁶ se shoduje na tom, že konkurence může vyvstat jedině mezi řízeními, jež zahrnují stejné strany (*same parties*) a stejnou věc (*same issue*). První podmínka se má za splněnou tehdy, pokud v obou/všech řízeních vystupují identičtí aktéři, nebo někdo

²⁴ Konkurence jurisdikcí představuje koncept teoretické povahy, který se může, ale také nemusí materializovat. Jinými slovy, dva mezinárodní rozhodovací orgány vůči sobě mohou být vzájemně ve vztahu konkurence, v reálném životě však mezi nimi nikdy nemusí nastat skutečný střet.

²⁵ Srov. Y. Shany, op. cit., s. 23.

²⁶ Např. Výbor OSN pro lidská práva v kauze VO v. Norsko (1984) prohlásil, že stejné případy se vyznačují identitou stran, právních nároků a faktů předložených na jejich podporu.

jednající jejich jménem, popř. v jejich zájmu.²⁷ Konkurence naopak nebývá spatřována tam, kde se dvou/více řízení účastní vzájemně nesouvisející subjekty. Sporné zůstává, jak posuzovat případy výkonu diplomatické ochrany,²⁸ nebo jak hledět na dvě souběžné kauzy, z nichž jedna se týká odpovědnosti státu a druhá individuální odpovědnosti jeho zástupců.²⁹ I když tyto procedury, i vzhledem k odlišnému předmětu, nejsou většinou chápány jako identické, úzká vazba mezi nimi nepochybně existuje, a není vyloučeno, že pohled na ně může být odlišný.

Druhá podmínka bývá vázána na shodnost nebo podobnost předmětu řízení, jeho právního základu a právního nároku. Ne vždy se vyžadují všechny tři prvky a ne vždy jsou tyto prvky chápány stejným způsobem. Lidskoprávní orgány obvykle volí restriktivní výklad a za podobná považují pouze ta řízení, ve kterých jde o zcela identická „*práva a předmět zájmu*“.³⁰ Naopak orgány z jiných oblastí se někdy kloní k extenzivnějšímu pojetí. Např. Sekretariát CEC zastává názor, že za řízení ve stejné věci (*same issue*) je možno označit i případy, kdy jsou „*stejně právní argumenty činěny ve dvou konkurujících nárocích, bez ohledu na odlišný předmět řízení*“.³¹ Shany dále připomíná, že mezi různými rozhodovacími orgány existuje rozdíl i v tom, zda při hodnocení podobnosti řízení uplatňují spíše právní test, který zkoumá hlavně vznesené právní nároky, nebo faktický test, jenž se primárně zaměřuje na srovnání skutkových okolností případů.³²

Příklady z praxe ukazují, že mezinárodní rozhodovací orgány dosud nedospěly k jednotnému pojetí konkurující jurisdikce. Zatímco pro některé z nich dosahují dostatečného stupně podobnosti pouze ta řízení, která sdílejí zcela totožné procesní strany, předmět sporu, nároky i právní základ, orgány jiné jsou ochotny tolerovat odchylky a za podobná považují i řízení, jež se v jednom, dvou nebo i více parametrech odlišují. Zdá se nicméně, že snad všechny rozhodovací orgány se shodují alespoň v tom, co za případy konkurující jurisdikce rozhodně označit nelze. Jedná se zejména o situaci, kdy různé mezinárodní rozhodovací orgány v jiných věcech interpretují a aplikují určité pravidlo mezinárodního práva vzájemně odlišným způsobem. Tato situace může vyvolat či posílit fragmentaci v oblasti materiální úpravy, nepředstavuje ale konkurenci jurisdikcí v procesním, resp. institucionálním smyslu. Tu rovněž nezakládají řízení, jež probíhají před institucemi jiného právního řádu, typicky před mezinárodním a vnitrostátním soudem.³³

Neujasněnost klíčového pojmu konkurující jurisdikce ztěžuje zpracování jakéhokoli textu na dané téma. Vzhledem k tomu, že si každý dílčí subsystém mezinárodního práva a mnohdy i jednotlivé rozhodovací orgány působící v jejich rámci vytvářejí vlastní definici pojmu, která se navíc časem zpravidla mění, nelze ke konkurující jurisdikci přistupovat (a její případy identifikovat) podle určité přednastavené šablony. Naopak, vymezení pojmu a jeho relevanci v té které věci je třeba neustále znovu konstruovat a ověřovat v závislosti na konkrétním právním prostředí a okolnostech sporu. Z hlediska srovnatelnosti přístupu a vyvození obecných závěrů je tato skutečnost sice nešťastná, jedná se však o důsledek vnitřní

²⁷ Např. v případě *Martins v. Španělsko* označila Evropská komise pro lidská práva za stejnou stranu řízení odbory a jejich aktivisty. Více viz Shany, op. cit., s. 23.

²⁸ Např. spory mezi lichtenštějským knížetem Hansem Adamem II a Německem, předložené jednotlivcem k Evropskému soudu pro lidská práva a státem, v němž tento jednotlivec vládne, Mezinárodnímu soudnímu dvoru.

²⁹ Např. případ Srebrenice, jehož mezistátní aspekty zkoumal MSD a aspekty individuální trestní odpovědnosti Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii.

³⁰ UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.6, *General Comment No. 24: Issues relating to reservations made upon ratification or accession to the Covenant or the Optional Protocols thereto, or in relation to declarations under article 41 of the Covenant*, 4 November 94, par. 11.

³¹ Severoamerická komise pro spolupráci v životním prostředí. Cit. in Y. Shany, op. cit., s. 221.

³² Ibid., s. 86.

³³ Viz PCIJ, *Certain German Interests*, 1925, Ser. A, No. 6, s. 20.

pluralita mezinárodního práva a absence systému mezi jeho rozhodovacími orgány, který je třeba v této fázi brát jako možná nežádoucí, leč reálný a těžko změnitelný stav věcí.

Někteří autoři³⁴ reagují na nejednotnost chápání jurisdikční konkurence tím, že rozlišují tzv. úplné jurisdikční překrývání (*total jurisdictional overlap*), kde si souběžná či následná řízení výrazně odpovídají, a částečné jurisdikční překrývání (*partial jurisdictional overlap*), ve kterém je spojují pouze některé znaky a v krajním případě, např. u Shanyho,³⁵ dokonce jen společná aplikace týchž norem obecného mezinárodního práva. Vedle toho se lze setkat s klasifikací případů jurisdikční konkurence podle věcného, resp. systematického hlediska, a to na konkurenci mezi orgány v rámci jednoho subsystému mezinárodního práva, konkurenci mezi orgány z různých subsystémů, konkurenci mezi orgány obecnými a konečně konkurenci mezi orgány z některého subsystému a orgány obecnými.

2. Konkuruující jurisdikce – přínos a rizika

Jurisdikční konkurence mezi různými mezinárodními rozhodovacími orgány má (až) tři hlavní praktické důsledky. Zaprvé, stav, kdy se určitým případem může ze své pravomoci a příslušnosti zabývat více orgánů, poskytuje stranám ve sporu prostor pro volbu fóra (*choice of forum*). Je tedy věcí jejich dohody, popř. schopnosti jednostranně prosadit svou preferenci, které z vhodných fór se nakonec případem bude zabývat. Určitou zvláštnost v tomto ohledu představuje oblast mezinárodního trestního práva, ve kterém se s ohledem na odlišnou povahu řízení klasická volba fóra neobjevuje. Zadruhé, jurisdikční konkurence umožňuje stranám vést v tomtéž sporu více paralelních řízení před dvěma nebo dokonce několika různými orgány. Vzhledem k tomu, že tyto orgány se nacházejí ve vzájemně nezávislém a nehierarchickém postavení, není nic, co by jim *apriori* bránilo ujmout se případu, který je souběžně řešen jinde. Zatřetí, jurisdikční konkurence dovoluje, ze stejných důvodů jako v předchozím bodě, mezinárodním orgánům znovuotevřít případ, který již byl projednán jiným fórem a v němž bylo vyneseno závazné a konečné rozhodnutí, a posuzovat jej meritorně znovu.

Z uvedeného stručného přehledu důsledků jasně vyplývá, že jurisdikční konkurence je komplexním jevem, který má jak pozitivní, tak negativní rysy. Mezi pozitiva se řadí to, že vytváří prostor pro vzájemné ideové ovlivňování (*cross-fertilization*) rozhodovacích orgánů, poskytuje více možností stěžovatelům (a to individuálním i státním) a zvyšuje šance na to, že určitý případ bude nakonec kompetentně posouzen a vyřešen.

Negativních rysů jurisdikční konkurence je rovněž povícero. V oblastech, kde je výběr fóra ponechán na stranách sporu (tj. vlastně všude s výjimkou trestního práva), vzniká hrozba účelového forum-shoppingu, tedy toho, že strany se budou se sporem obracet na ty orgány, u nichž mají největší šanci uspět, bez ohledu na to, jak vhodný k řešení daného sporu jimi zvolený orgán je.³⁶ V krajním případě, platí-li v určité oblasti princip priority prvního osloveného fóra (např. na základě pravidla *electa una via*), může dojít až k tzv. závodu k soudu (*running to the court*), který podrývá důvěru v mezinárodní soudnictví, neboť

³⁴ Viz Y. Shany, op. cit., s. 103.

³⁵ Ibid.

³⁶ Nicméně je třeba vzít v potaz ještě jeden (implicitní) předpoklad, že totiž daný judiciální orgán je vůbec oprávněn určitý spor řešit. Vzhledem k tomu, že obligatorní jurisdikce dosud není v mezinárodním právu pravidlem (zejm. u orgánů k řešení sporů mezi státy), může při volbě fóra sehrát rozhodující úlohu právě smlouvou (popř. doložkou ve smlouvě) založená jurisdikce. Orgán, který již jednou konstatuje svou jurisdikci (často na základě velmi úzce formulované doložky), pak bývá v pokušení (popř. pod tlakem stran) rozhodnout všechny aspekty sporu. To se projevuje zejm. u některých rozhodnutí MSD. Viz např. ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment of 26 February 2007, ICJ Reports 2007. K tomu srov. P. Šturma, MSD k aplikaci Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia, *Právní zpravodaj* č. 10/2007, s. 11-15.

výsledek sporu činí primárně závislý nikoli na síle argumentů jednotlivých stran, ale jejich schopnosti co nejrychleji dostat případ před pro ně vhodné fórum.

Jurisdikční konkurence dále oslabuje důvěru v závaznost a trvalost rozhodnutí. Může-li být určitý již uzavřený případ před jiným orgánem opět otevřen a nově přezkoumán, zvláště jedná-li se o přezkum meritorní, ocitají se strany ve stavu permanentní nejistoty ohledně účinků původního rozhodnutí. To může snižovat jejich ochotu rozhodnutí respektovat a vede je ke snaze případ stále znovu předkládat různým fóřům v naději na jeho příznivější rozuzlení. Není jistě třeba zdůrazňovat, že takový stav oslabuje vážnost a prestiž mezinárodních rozhodovacích orgánů, jež by se mohly změnit v nástroj politických kalkulací států či jiných aktérů. Obdobný důsledek ostatně může mít též konání paralelních řízení v téže věci, které vyvolává mylný dojem, jako by rozhodovací orgány byly v pozici soupeřů, a znesnadňuje jim rozhodovací proces. Paralelní i následná řízení v téže věci navíc neúčinně navyšují náklady na vyřešení určité kauzy a vytvářejí riziko vynesení dvou či více vzájemně nekompatibilních rozhodnutí. Konečně, jurisdikční konkurence, ač primárně záležitost procesní povahy, může přispět k procesu materiální fragmentace mezinárodního práva, a tím dále narušit jednotu a celistvost jeho systému.

3. Různé typy konkurující jurisdikce – teorie a praxe

3.1. Konkurence mezi orgány v rámci jednotlivých subsystémů

Jak již bylo řečeno, v rámci jednotlivých subsystémů mezinárodního práva existuje větší či menší počet judiciálních nebo kvazijudiciálních orgánů, mezi kterými může nastat jurisdikční konkurence. Vedle obecných problémů, které byly výše nastíněny, jednotlivé subsystémy vykazují také určité zvláštnosti. Pro omezený rozsah této studie lze ve stručnosti připomenout možné vztahy konkurence mezi orgány ve čtyřech vybraných oblastech. Výběr je však dostatečně reprezentativní, navíc zahrnuje oblasti, ve kterých došlo v posledních desetiletích k nejdynamičtějším rozvoji judiciálních a kvazijudiciálních mechanismů.

(a) Mezinárodní mořské právo

V oblasti mořského práva jsou v současnosti nejčastěji mezinárodní spory řešeny při provádění a výkladu Úmluvy OSN o mořském právu (1982). Ta v čl. 287 odst. 1 umožňuje, aby stát při podpisu, ratifikaci nebo přistoupení k Úmluvě nebo kdykoli poté písemným prohlášením zvolil jeden nebo více způsobů urovnávání sporů. Jedná se o Mezinárodní tribunál pro mořské právo (Příloha VI), Mezinárodní soudní dvůr, arbitrážní tribunál (Příloha VII), zvláštní arbitrážní tribunál (Příloha VIII). Ze 155 smluvních stran Úmluvy učinilo podle údajů OSN toto prohlášení pouze 45 států. Z toho si 24 vybralo Mezinárodní tribunál pro mořské právo, 24 MSD, 9 arbitrážní tribunál a 9 zvláštní arbitrážní tribunál. Česká republika podle údajů OSN žádné prohlášení v tomto směru zatím neučinila. V případě, že strany sporu nepřijaly pro urovnání sporu stejné řízení, spor může být podle čl. 287 odst. 5 předložen pouze k arbitráži v souladu s Přílohou VII. Strany se však mohou dohodnout jinak.

I když je konkurenční potenciál v oblasti mořského práva na první pohled značný, v praxi k větším problémům dosud nedošlo, patrně též proto, že počet případů řešených zejména Mezinárodním tribunálem pro mořské právo je zatím nízký. Státy nadále preferují v případech delimitace hranic mořských pásem větší jistotu spočívající v kontinuální judikatuře MSD. Mezinárodní tribunál pro mořské právo se dosud zabýval jen prozatímními opatřeními nebo neprodleným propuštěním plavidla a posádky. Větším rizikem může být využívání arbitrážních tribunálů. Ostatně i asi nejznámější případ konkurující jurisdikce se týkal mezinárodní arbitráže *MOX Plant Case*³⁷ (Irsko vs. Velká Británie), kde Mezinárodní

³⁷ Srov. *International Tribunal for the Law of the Sea. The MOX Plant Case* (Ireland v. United Kingdom), request for provisional measures, Order of 3 December 2001.

tribunál pro mořské právo v žádosti o předběžné opatření řešil i námitky, zda věc patří do jurisdikce arbitrážního tribunálu podle Přílohy VII UNCLOS nebo podle regionální úmluvy na ochranu životního prostředí OSPAR. Významným momentem se pak stal jurisdikční konflikt s Evropským soudním dvorem, který se opřel o klauzuli o výlučné jurisdikci v čl. 292 Smlouvy ES (identická klauzule je v čl. 193 Smlouvy Euratom).

(b) Mezinárodní právo lidských práv

V oblasti ochrany lidských práv je situace podstatně složitější. Jak na univerzální úrovni, zejm. v rámci OSN a Mezinárodní organizace práce (MOP, ILO), tak na regionální úrovni (zejm. Rada Evropy, Organizace amerických států a Africká unie) existuje řada smluv na ochranu lidských práv. Většina z nich založila vlastní judiciální (Evropský soud, Meziamerický soud, popř. Africký soud pro lidská práva), nebo alespoň kvazijudiciální mechanismus kontroly dodržování lidskoprávních závazků (různé smluvní výbory složené z nezávislých expertů), umožňující individuální a/nebo mezistátní stížnosti.³⁸

Třebaže každý z judiciálních či kvazijudiciálních orgánů je spojen s určitou úmluvou, ke kontrole jejíhož dodržování je výlučně oprávněn, vzhledem k určitému překrývání materiálních standardů lidských práv nelze vyloučit ani konkurující jurisdikci. Nejde jen o konkurenci mezi orgány na univerzální (zejm. OSN) a regionální úrovni, kde jsou asi nejtypičtějším příklady Výbor pro lidská práva, fungující na základě Opčního protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech (1966), a Evropský soud pro lidská práva, zřízený na základě Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (1950) ve znění Protokolu č. 11 (1994). Ke konkurenci může dojít také mezi univerzálními orgány a regionální soudy v rámci meziamerického a afrického systému nebo mezi několika orgány (smluvními výbory) na univerzální úrovni, např. mezi Výborem pro lidská práva a Výborem pro odstranění rasové diskriminace (CERD nebo Výborem proti mučení (CAT), protože zákaz diskriminace či zákaz mučení vyplývá jak z Paktu (MPOPP), tak z příslušných úmluv z let 1965 a 1984. Jurisdikční překrývání může nastat také mezi Výborem pro lidská práva, Výborem pro odborové svobody (CFA) MOP, popř. Evropským výborem sociálních práv.³⁹

Ukazuje se však, že mnohé smluvní instrumenty mají v sobě zabudována pravidla pro předcházení či řešení jurisdikčních konfliktů. Příkladem je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která kombinuje pravidla *selecta una via* (čl. 55 Evropské úmluvy) a pravidla *lispendence* a *rei iudicatae* (čl. 35 odst. 2). V případě řízení u Výboru pro lidská práva podle Opčního protokolu se uplatní pouze překážka *lispendence*, ale jinde ukončená (např. též odmítnutá) věc může být předmětem nové stížnosti k Výboru.

Určitou zvláštností pak je, že na regionální úrovni v Evropě spolupůsobí dva systémy ochrany lidských (základních) práv, takže může nastat konkurence jurisdikce Evropského soudu pro lidská práva a Evropského soudního dvora. Problém by mohl být ani ne tak s dvojím materiálním standardem lidských práv (to řeší výkladová ustanovení Charty základních práv EU), jako spíše s vyřešením vztahu ESD a Evropského soudu pro lidská práva. I zde se však naznačuje možné řešení v koncepci *ekvivalentní ochrany*, která vychází sice především ze srovnatelnosti materiálních standardů lidských práv, ale má též určité procesní důsledky, umožňující ESLP vyhnout se meritornímu přezkoumávání případu, kterým

³⁸ Srov. např. M. Nowak, *Introduction to the International Human Rights Regime*, MNP, Leiden/Boston, 2003, s. 78-101; P. Šturma, *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 2. vyd., C.H. Beck, Praha, 2003, s.

³⁹ Na základě Dodatkového protokolu k Evropské sociální chartě zakládajícího systém kolektivních stížností (ETS No. 158, 1995). Srov. též M. Nowak, op. cit., s. 176; P. Šturma, op. cit., s.

se v nějaké podobě zabýval ESD.⁴⁰ Vzhledem k odlišné povaze řízení o předběžné otázce (čl. 234 Smlouvy ES) a skutečnosti, že podle práva ES a rozhodovací praxe ESD je aktivní legitimace jednotlivce k přímým žalobám na neplatnost a nečinnost (čl. 230 a čl. 232 SES) omezená, se většinou nejedná o jurisdikční konkurenci *stricto sensu*.

Spíše výjimečnou až kuriózní povahu má situace, kdy se určitá věc dostala nejprve (cestou individuální stížnosti) k ESLP⁴¹ a po – pro stěžovatele – neúspěšném výsledku ještě (na základě diplomatické ochrany) jako mezistátní případ k MSD.⁴²

(c) Mezinárodní trestní právo

Oblast mezinárodního trestního soudnictví vykazuje určité zvláštnosti oproti všem ostatním zkoumaným sférám, a to proto, že zde nedochází k výběru orgánu účastníkem řízení (*forum shopping*). Trestní tribunály neřeší spory mezi státy nebo mezi jednotlivci a státy, nýbrž v rámci své většinou velmi úzce vymezené jurisdikce zajišťují *ex officio* stíhání osob podezřelých z nejzávažnějších zločinů podle mezinárodního práva (tj. genocidium, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a potenciálně snad i zločin agrese).

Na druhé straně jde o oblast, kde za posledních 15 let vznikl vedle stálého Mezinárodního trestního soudu (Římský statut, 1998) i neobvyklý počet mezinárodních a smíšených (hybridních či zmezinárodněných) trestních tribunálů *ad hoc*. První generaci tvoří mezinárodní trestní tribunály pro bývalou Jugoslávii (ICTY, 1993) a Rwandu (ICTR, 1994) zřízené na základě rezolucí Rady bezpečnosti OSN. Druhou generaci představuje Zvláštní soud pro Sierra Leone. Poté následují tzv. smíšené tribunály, tj. vnitrostátní soudy s větším či menším stupněm internacionalizace (Zvláštní panely na Východním Timoru, Mimořádné senáty soudů Kambodže, smíšené senáty v Kosovu a Komora pro válečné zločiny Státního soudu Bosny a Hercegoviny). Nejnovějším, avšak svým vznikem i věcnou příslušností (pro stíhání konkrétního případu teroristického útoku) zcela neobvyklým příkladem je Zvláštní tribunál pro Libanon.

Možná i díky citelnějším důsledkům v oblasti trestního práva je možnost jurisdikčních střetů MTS a tribunálů *ad hoc* poměrně omezená, a to především díky odlišně stanovené časové, místní a někdy též věcné příslušnosti. Tam, kde by přece jen mohlo k jurisdikční konkurenci dojít, je tato řešitelná na základě principu *ne bis in idem*, popř. též principu komplementarity (mezi MTS a jinými, též smíšenými trestními tribunály).⁴³

(d) Mezinárodní ekonomické právo

Poměrně diferencovaná je situace v oblasti mezinárodního ekonomického práva. Na jedné straně existuje v oblasti mezinárodního obchodního systému, zastřešeného Světovou obchodní organizací (WTO), velmi propracovaný systém obligatorního řešení sporů. Zejména na základě čl. 23 Ujednání o řešení sporů (DSU) lze v právu WTO hovořit o téměř výlučné jurisdikci Orgánu pro řešení sporů WTO,⁴⁴ pomineme-li spíše teoretickou „konkurenci“ slabých mechanismů kontroly dodržování závazků (*compliance*) podle některých

⁴⁰ Srov. P. Šturma, Evropská unie a členské státy před Evropským soudem pro lidská práva (ve světle případu Bosphorus), *Právník* č. 1, 2008, s. 1-18.

⁴¹ ECHR, *Case of Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany* (Application No. 42527/98), judgment [Grand Chamber] of 12 July 2001.

⁴² ICJ, *Case concerning Certain Property* (Liechtenstein v. Germany), Preliminary Objection, Judgment of 10 February 2005, ICJ Reports 2005. K tomu srov. P. Šturma, Rozsudek MSD ve věci určitého majetku (Lichtenštejnsko v. Německo), *Právní zpravodaj*, č. 4, 2005, s. 14-16.

⁴³ Více viz P. Šturma, K problému plurality soudobých mezinárodních trestních tribunálů ad hoc, *Právní fórum*, č. 4, 2004, s. 132-139.

⁴⁴ Srov. Y. Shany, op. cit., s. 183-186.

mnohostranných smluv na ochranu životního prostředí.⁴⁵ Významnou inovací systému řešení sporů WTO je existence Odvolacího orgánu, který může usměrňovat a sjednocovat rozhodovací činnost panelů.

Na druhé straně v oblasti ochrany mezinárodních investic představuje konkurující jurisdikce různých arbitrážních tribunálů (buď v rámci ICSID,⁴⁶ nebo tribunálů *ad hoc*), vycházející ovšem z roztržité úpravy v dvoustranných dohodách o ochraně investic (BITs) s vlastními arbitrážními doložkami, poměrně vážný problém (tzv. *treaty shopping* a *forum shopping*). Aplikace většiny mezinárodních pravidel upravujících otázku pravomoci záleží na existenci překrývání pravomocí mezi dvěma právními řízeními, každé před jiným fórem. Použití pravidel určených k omezení paralelních řízení, jako např. *electa una via* (fork in the road), *lis alibi pendens* a *res iudicata*, předpokládá, že řízení vykazují významný stupeň podobnosti. V praxi však bývá často sporné právě to, zda jsou splněny podmínky pro aplikaci těchto principů.

3.2. Konkurence mezi obecnými orgány

Další možný typ jurisdikční konkurence představuje překrývání mezi různými orgány s obecnou jurisdikcí. V literatuře bývá tento typ často opomíjen, což je z velké části dáno tím, že mnozí autoři redukuje kategorii obecných orgánů na Mezinárodní soudní dvůr a jiné instituce stejného typu opomíjejí. Ve skutečnosti je dnes ale daná kategorie daleko početnější a dále se navíc dynamicky rozvíjí. Kromě již zmíněného MSD do ní spadají Stálý rozhodčí soud v Haagu, arbitrážní tribunály *ad hoc* povolané k posuzování konkrétních kauz podle obecného mezinárodního práva a také postupně se rozšiřující skupina regionálních soudních dvorů, mezi něž se řadí Smírčí a arbitrážní soud OBSE, Středoamerický soudní dvůr (CACJ), Karibský soudní dvůr (Soud Caricom) a, s výhradami danými specifickou povahou evropského práva, Evropský soudní dvůr (ECJ/ESD).

Všechny uvedené orgány mají v zásadě shodně stanoven rozsah jurisdikce *ratione materiae*, tj. jsou povolány k posuzování jakýchkoli právních sporů mezi státy na základě obecného mezinárodního práva, a proto je riziko jurisdikčního konfliktu mezi nimi na první pohled značné. V praxi jej ovšem významně snižují některé faktory reálného života, jako je relativně malá akceptace obligatorní jurisdikce MSD ze strany států, nevyužívání Stálého arbitrážního dvora v Haagu, potřeba zvláštního kompromisního ujednání (popř. smluvní kompromisní klauzule) k založení mezinárodního arbitrážního tribunálu *ad hoc* nebo prozatím malá popularita regionálních mechanismů řešení sporů. Vývoj mezinárodního společenství, jež s sebou mimo jiné přináší i změny v těchto oblastech (např. přibývá států akceptujících obligatorní jurisdikci MSD, roste počet a známost regionálních mechanismů řešení sporů aj.), může nicméně tyto faktory modifikovat, a nelze tak vyloučit, že jurisdikční konkurence mezi různými orgány obecného mezinárodního práva se v budoucnu stane problémem.⁴⁷

K případům takového střetu ostatně již v praxi několikrát došlo. Např. Mezinárodní soudní dvůr (a před ním dokonce i jeho předchůdce, Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti)

⁴⁵ Srov. P. Šturma, Mezinárodní obchod, rozvoj a životní prostředí, in: M. Damohorský a kol., *Mezinárodní právo životního prostředí*. II. část (zvláštní), IFEC, Beroun, 2008, s. 298.

⁴⁶ Mezinárodní středisko pro řešení investičních sporů (ICSID) zřízené podle Washingtonské úmluvy (1965) nemá obligatorní jurisdikci pro řešení všech investičních sporů, ale pouze poskytuje institucionální rámec pro jednotlivé arbitrážní tribunály, zřízené na základě písemného souhlasu stran, dnes nejčastěji ve formě rozhodčí doložky v BIT. Bližší srov. P. Šturma, *Mezinárodní dohody o ochraně investic a řešení sporů*, 2. vyd., Linde, Praha, 2008, s. 113-118.

⁴⁷ Velký konfliktní potenciál existuje zejména ve střední Americe, kde působí regionální mechanismy řešení sporů (CACJ a Caricom Court), mnohé státy uznaly obligatorní jurisdikci MSD a země oblasti navíc mají tradici judičiálního řešení sporů. Obdobná situace existuje od vzniku Smírčího a arbitrážního soudu OBSE v zemích OBSE, kde nicméně pravděpodobnost jurisdikčních střetů mezi obecnými orgány snižuje zatím nízká využívanost mechanismů OBSE a přítomnost specifických regionálních systémů (v rámci EU a Rady Evropy).

byl několikrát požádán, aby znovu posoudil meritum kauzy, která již byla uzavřena závazným a platným nálezem arbitrážního orgánu.⁴⁸ MSD (i SDMS) přistupoval k takovým žádostem opatrně a meritorní přezkum obvykle s odkazem na finální charakter nálezů odmítl. Nevyloučil ale – a v praxi několikrát realizoval – soudní posouzení regulérnosti procesních postupů.⁴⁹ Ačkoli v těchto případech zřejmě nejde o jurisdikční střet v pravém slova smyslu, zpochybnění závazného arbitrážního nálezu (ať z důvodů věcných, nebo procesních) soudním orgánem v nehierarchickém postavení k arbitrážnímu tribunálu vyvolává obdobná rizika, zejména pak snížení důvěry ve finalitu mezinárodních judiciálních řízení. Totéž platí pro konflikty mezi dvěma arbitrážními orgány, k nimž došlo např. v případě sporu mezi Irskem a Velkou Británií o důsledky fungování britského zařízení *Mox Plant* (případ byl souběžně řešen arbitrážemi předvídanými Úmluvou o mořském právu a regionální environmentální úmluvou OSPAR),⁵⁰ nebo v případě arbitráží mezi Českou republikou a investorem R. Lauderem, resp. jím ovládanou společností CME (případ projednávaly dva odlišné arbitrážní tribunály zřízené na základě bilaterálních investičních dohod s USA a Nizozemím).⁵¹

Explicitní regulace jurisdikční konkurence mezi obecnými rozhodovacími orgány je v současné době minimální. Zakládající dokumenty jednotlivých soudů a arbitrážních tribunálů se k otázkám vzájemných vztahů vyjadřují spíše výjimečně. Činí tak zvláště ty novější, které někdy pracují s principem výlučné jurisdikce, na jehož základě se jimi zřízené orgány stávají jediným oprávněným fórem k rozhodování určitého typu sporů mezi smluvními stranami. Např. Dohoda zřizující Caricom Court předvídá takové řešení pro rozhodování sporných záležitostí spadajících do originální jurisdikce soudu.⁵² V řadě dalších případů je určení vztahu k jiným orgánům a odvrácení případného konfliktu jurisdikcí ponecháno praktické činnosti soudů a tribunálů. Např. MSD, jak již bylo uvedeno, měl již několikrát příležitost vymezit se vůči arbitrážním orgánům a jejich nálezům a vždy si počínal spíše opatrně. Lze předpokládat, že obdobné (stále ne zcela jednoznačné) stanovisko by zaujal i k finálním rozhodnutím regionálních soudních orgánů.

Jako méně jasné se jeví to, jak by MSD (i jiné orgány) postupoval v případech, kdy by měl posuzovat případ, který je paralelně řešen u jiného obecného fóra. Vzhledem k absenci jakýchkoli precedentů je možno pouze spekulovat o tom, že by každý případ byl zřejmě posuzován zvlášť, na *ad hoc* základě, přičemž v úvahu by nejspíše byly brány takové faktory jako povaha kauzy a vhodnost toho kterého fóra k jejímu projednávání, vzájemná úcta mezi soudy (*judicial comity*) nebo zájem na hospodárnosti a efektivitě řízení. Jasnou odpověď na otázku vzájemného vztahu různých procedur a eventuální možnost použití postupů a zásad známých z jiných oblastí práva (*litispendence*, zásada *res iudicata*, pravidlo *electa una via*) lze však z těchto obecných kritérií vyčíst jen stěží.

3.3. Konkurence mezi orgány z různých subsystémů

Rostoucí problémy v životě mezinárodního společenství vyvolávají jurisdikční střety mezi orgány různých subsystémů mezinárodního práva. I když se zde, vzhledem k odlišnosti řešených aspektů jednotlivých případů, nemusí jednat o jurisdikční konkurenci v užším slova

⁴⁸ *Société Commerciale de Belgique* (Belgium v. France), 1939 PCIJ (Ser. A/B); *Arbitral Award made by the King of Spain on 23 December 1906* (Honduras v. Nicaragua), 1960 ICJ; *Arbitral Award of 31 July 1969* (Guinea-Bissau v. Senegal), 1991 ICJ.

⁴⁹ Viz např. *Anglo-Iranian Oil Co.* (UK v. Iran), 1952 ICJ; a *Ambatielos* (Greece v. UK), 1953 ICJ.

⁵⁰ Viz *International Tribunal for the Law of the Sea. The MOX Plant Case* (Ireland v. United Kingdom), request for provisional measures, Order of 3 December 2001.

⁵¹ Viz UNCITRAL Arbitration Proceedings CME Czech Republic B.V. v. The Czech Republic, Partial Award issued in Stockholm, Sweden, on September 13, 2001. Blíže srov. *supra*, kap. 5; srov. též P. Šturma, *Mezinárodní dohody o ochraně investic a řešení sporů*, 2. vyd., Linde, Praha, 2008, s. 136-142.

⁵² Viz Article XII of the Agreement Establishing the Caribbean Court of Justice.

smyslu, má význam se těmito případy zabývat, a to přinejmenším ze dvou důvodů. Zaprvé, dílčí aspekty konkrétních kauz jsou v praxi úzce propojeny a vzájemně se ovlivňují. Jejich oddělování – a strohé rozlišování procedur, jež se jich týkají – by proto působilo uměle a vedlo by ke zkreslení reality. Zadruhé, ani specializované rozhodovací orgány fungující v rámci určitého subsystému mezinárodního práva nejsou ve své činnosti vázány pouze na jednu oblast právní úpravy či dokonce jednu smlouvu. Ačkoli je jejich specializace předurčuje k tomu, aby se primárně pohybovaly v jistém omezeném právním rámci, obecná pravidla interpretace a aplikace práva, jako je např. pravidlo harmonizace a systémové integrace, jim ukládají, aby současně zohlednily i normy jiných subsystémů a samozřejmě normy obecného mezinárodního práva. I při primárním zaměření na jiné aspekty kauz se tedy specializované orgány různých subsystémů nakonec „setkávají“ a vyjadřují se k obdobným otázkám.

Vzhledem k této skutečnosti i k vysokému počtu specializovaných soudů a tribunálů, jež v současnosti existují na univerzální i regionální rovině, je riziko jurisdikčního střetu napříč subsystémy poměrně velké. Nejčastěji přitom hrozí v oblastech, resp. mezi oblastmi, jež shodně vykazují vysoký stupeň institucionalizace a současně se vzájemně odlišují svými ideologickými východisky a hodnotami, jež hájí. Typicky se jedná o mezinárodní ekonomické právo na straně jedné a lidská práva, právo životního prostředí nebo mořské právo na straně druhé; nebo o kolize lidská práva vs. mezinárodní trestní právo či lidská práva vs. právo životního prostředí.

V praxi se podobných případů, ve kterých orgány z různých subsystémů působící na univerzální nebo regionální rovině řešily odlišné aspekty téže kauzy, odehrálo již několik. Za všechny lze zmínit spor mezi Chile a EU týkající se lovu mečouna na volném moři, který byl souběžně předložen Tribunálu pro mořské právo a mechanismu WTO pro řešení sporů (nakonec byl vyřešen jednáním); nebo spor mezi Velkou Británií a Irskem o důsledcích aktivit britského zařízení *Mox Plant* na životní prostředí Irska, jenž se dostal před dva rozdílné arbitrážní tribunál zřízené podle Úmluvy OSN o mořském právu a regionální dohody OSPAR. Mezisubsystemový konflikt zahrnují často i tzv. mnohoaspektové spory (*multi-faceted disputes*), ve kterých „jeden komplexní soubor faktů může vyvolat celou řadu otázek z různých oblastí práva, které spadají do jurisdikce odlišných soudů a tribunálů“.⁵³ Takové spory vznikly např. v souvislosti s obnovením francouzských jaderných zkoušek v Pacifiku, jehož různé aspekty řešily MSD, ESLP, ESD a Výbor pro lidská práva, nebo s bombardováním Kosova, kterým se postupně zabývaly MSD, ICTY a ESLP.

Potenciál mezisubsystemových konfliktů je ovšem nepochybně daleko větší, než odpovídá počtu již zaznamenaných kauz. A vzhledem k tomu, že specializované procedury, zvláště ty, před nimiž mají *locus standi* nejen státy, ale i jednotlivci a jiní nestátní aktéři, jsou stále četnější, je zřejmě jen otázkou času, kdy se odlišné mezinárodní rozhodovací orgány budou souběžně zabývat např. dopady investičních projektů na lidská práva a/nebo životní prostředí (ICSID, regionální soudy ekonomické povahy, lidskoprávní univerzální a regionální mechanismy), či posuzováním pracovních podmínek (v Evropě ESD, ESLP a mechanismus Evropské sociální charty, ve světě dále ILO a lidskoprávní mechanismy OSN).

Oproti jurisdikčním konfliktům uvnitř jednotlivých subsystémů, které bývají alespoň dílčím způsobem řešeny v zakládajících smlouvách, střety mezisubsystemové obvykle předvídány a upraveny nejsou. Je tomu tak jednak proto, že se obvykle nejedná o případy úplné jurisdikční konkurence, jednak proto, že odhadnout všechny jejich možné varianty je, i vzhledem k neustálému vývoji mezinárodního práva, prakticky nemožné. Koncepčnějšímu řešení brání rovněž to, že specializované soudy mívají tendenci pojímat svůj subsystém jako uzavřený režim (*self-contained regime*), a v důsledku toho necítí potřebu vymezit své vztahy vůči orgánům z jiných subsystémů a všimnout si toho, co tyto orgány dělají. S tím souvisí i

⁵³ Y. Shany, op. cit., s. 71.

mnohdy přílišná specializace členů některých rozhodovacích orgánů, která jim neumožňuje vidět věci v širších souvislostech. Velkou roli zde konečně sehrává rovněž to, že představitelé jednotlivých subsystémů často sami sebe považují za strážce určitých idejí, na nichž je ten který subsystém vystavěn (idea humanizace v oblasti lidských práv, idea volného trhu v mezinárodních ekonomických vztazích), a zohlednění pozic subsystému jiného tak v jejich očích znamená nežádoucí ideový kompromis.

Uvedené faktory způsobují to, že v současnosti neexistuje jednotný model řešení mezisubsystemových jurisdikčních střetů. Praxe, prozatím bohužel spíše skoupá, ukazuje, že na spory probíhající paralelně nebo následně před dvěma či více rozhodovacími orgány různých subsystémů obvykle nebývá pohlíženo jako na spory podobné, a proto se zde neuplatňují pravidla litispendence, *rei iudicatae* nebo *electa una via* a svou relevanci by zde zřejmě nenašla ani klauzule o exkluzivní jurisdikci. Výjimku představují procedury, které k sobě mají obsahově blízko, jako je např. mechanismus ILO a lidskoprávní procedury OSN. Praxe dále naznačuje, že specializované soudy a tribunály příliš nezohledňují judikaturu „nepříbuzných“ rozhodovacích orgánů a při aplikaci a interpretaci pramenů se nejčastěji drží uvnitř své oblasti.

3.4. Konkurence mezi obecnými orgány a orgány ze subsystémů

Poslední typ konkurující jurisdikce tvoří střety mezi orgány určitého subsystému a orgány obecnými. Obě skupiny orgánů přitom mohou působit na rovině jak univerzální, tak regionální, což činí z daného typu velice komplexní kategorii. Spadají sem totiž střety mezi univerzálními obecnými orgány (např. MSD a Stálý rozhodčí soud) a univerzálními specializovanými mechanismy (panely WTO, Výbor OSN pro lidská práva, ICSID, Tribunál OSN pro mořské právo aj.), střety mezi univerzálními obecnými orgány a regionálními specializovanými mechanismy (regionální soudy pro lidská práva), střety mezi obecnými regionálními orgány (ESD, CACJ) a univerzálními specializovanými mechanismy a konečně střety mezi regionálními obecnými a specializovanými mechanismy. Dané střety mají dílem povahu úplného jurisdikčního překrývání (např. souběžné předložení téhož případu MSD a Tribunálu OSN pro mořské právo), dílem povahu překrývání částečného (např. posuzování různých aspektů událostí ve Srebrenici MSD a ICTY).

Vzhledem k velkému počtu rozhodovacích orgánů, jež spadají do některé z uvedených skupin, a k výraznému překryvu jurisdikce, ke kterému mezi nimi dochází, je konfliktní potenciál v této oblasti značný. Prozatím jej sice zmírňuje nízká míra uznání obligatorní jurisdikce MSD a malé využívání Stálého rozhodčího soudu i regionálních mechanismů řešení sporů, s postupnými změnami v této oblasti a zvláště s posilováním některých regionálních systémů (ESD) ale hrozba střetů postupně narůstá. Potvrzuje to též praxe mezinárodního společenství, ve které se jurisdikční střety mezi specializovanými a obecnými orgány na univerzální i regionální rovině začínají vyskytovat stále více.

Jako příklad lze zmínit již dříve citované případy francouzských jaderných testů, bombardování Kosova a událostí ve Srebrenici, ke kterým se současně vyjadřovaly MSD, regionální evropské specializované (ESLP) či nespecializované (ESD) orgány, a popř. i univerzální specializované orgány (ICTY). Často zmiňován bývá v tomto kontextu též spor o majetek lichtenštějského knížete Hanse Adama II, řešený souběžně na mezistátní rovině u MSD (Lichtenštějsko vs. Německo) a na individuální rovině u ESLP (Hans Adam II vs. Německo), nebo případ subjektivního práva cizinců vystavených hrozbě trestu smrti na přístup ke konzulárním zástupcům vlastního státu, projednávaný opět jak před MSD (*La Grand, Breard*), tak u lidskoprávních orgánů (Meziamerická komise pro lidská práva). Rostoucím počtem kauz začínají přispívat regionální systémy, ve kterých paralelně existují obecné i specializované orgány, zejména (byť zde se jedná o netypický a ve své podstatě jedinečný model) evropský systém tvořený ESD (EU) a ESLP (Rada Evropy). Konečně,

konkurence může nastat též mezi obecnými a specializovanými arbitrážními orgány, jak se opakovaně stalo např. u sporů paralelně či následně předložených Arbitrážnímu soudu ICC a Íránsko-americkému tribunálu.

Vyloučení tohoto typu konfliktů, resp. jeho regulace není jednoduchou záležitostí. Stejně jako v předchozím případě (kapitola 3.3.) jej mnohé orgány nechápou jako jurisdikční konkurenci v pravém slova smyslu, a nemají proto potřebu mu bránit. Navíc klasická ustanovení týkající se jurisdikce řeší problém jen dílčím způsobem. Princip výlučné jurisdikce, zakotvený třeba ve statutech ESD a Soud Caricom, garantuje sice těmto soudům exkluzivitu při řešení sporů mezi smluvními stranami jejich zakládajících smluv, nevylučuje ale částečný jurisdikční překryv např. při řešení obdobných nebo vzájemně souvisejících případů. Obdobně zásady *litispence*, *rei iudicatae* nebo *electa una via*, obsažené mimo jiné ve statutech ESLP nebo Výboru pro lidská práva, se většinou vztahují pouze na řízení před soudy a tribunály téhož subsystému a vymezení vztahu k orgánům jiným (obecným nebo z jiného subsystému) příliš nepomáhají. Vzhledem k tomu, že případů, ve kterých by se orgány musely danou otázkou zabývat, bylo zatím relativně málo, lze jen těžko říci, jak k nim budou, vyvstanou-li, rozhodovací orgány přistupovat.

4. Možné způsoby řešení problému – pohled *de lege lata* a *de lege ferenda*

Výzkum ukázal, že současná soustava mezinárodních rozhodovacích orgánů vykazuje značný konkurenční potenciál, který se již v praxi projevil několika reálnými konkurenčními střety. Ačkoli tento potenciál (a jeho praktické projevy) není zcela rovnoměrně rozložen, tj. určité oblasti mezinárodního práva jsou k němu náchylné více, jedná se o obecný problém, jehož význam navíc, se stoupající institucionalizací mezinárodního systému, postupně roste. Na druhou stranu z předloženého rozboru vyplývá, že mezinárodní právo již dnes obsahuje instrumenty, jimiž dokáže konkurenci jurisdikcí zmírnit nebo zcela odvrátit.

4.1. *Rovina de lege lata*

Současná mezinárodní právo disponuje několika nástroji, s jejichž pomocí se snaží regulovat jurisdikční konkurenci a její možné důsledky (volnost při výběru vhodného rozhodovacího fóra, souběžná řízení, následná řízení). Tyto nástroje jsou využívány ve všech oblastech mezinárodního práva,⁵⁴ míra jejich užití i způsob aplikace a interpretace v konkrétních případech se od sebe oblast od oblasti a mnohdy i orgán od orgánu (v krajním případě dokonce případ od případu) liší. Je málokterý z nástrojů tak má v mezinárodním právu natolik zřetelnou a jednotnou podobu, aby jej bylo možno uplatnit i při absenci smluvní úpravy (jakožto obyčejové pravidlo nebo obecnou právní zásadu).

Prvním nástrojem je ustanovení o **výlučné, nebo nevýlučné jurisdikci** (*exclusive/non-exclusive jurisdiction*), které je obsaženo v některých statutech rozhodovacích orgánů a popř. i v jiných mezinárodních smlouvách. Ustanovení o výlučné jurisdikci, jehož prototypem je čl. 292 Smlouvy o Evropských společenstvích (ve vztahu k ESD),⁵⁵ garantuje určitému orgánu exkluzivitu při rozhodování v určité oblasti nebo na základě určité smlouvy. Daná úprava tedy zcela vylučuje možnost vzniku konkurenčního střetu, neboť *a priori* stanoví, že k řešení určitých případů je příslušné pouze jediné fórum. V praxi se ustanovení o výlučné jurisdikci využívá zejména v rámci specializovaných a/nebo silně integrovaných subsystémů, jako je evropské právo nebo systém WTO.⁵⁶ V některých případech, např. u mezistátního řízení

⁵⁴ Jistá specifika vykazuje mezinárodní právo trestní, ve kterém jsou možnosti procesních stran omezené a cílem není rozhodnout spor, ale vynést rozsudek o vině či nevině.

⁵⁵ Čl. 292 SES: „Členské státy se zavazují, že spory o výklad nebo provádění této smlouvy nebudou řešit jinak, než jak stanoví tato smlouva.“

⁵⁶ Viz Article 23 *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*.

podle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁵⁷ nebo v rámci ICSID,⁵⁸ se volí flexibilnější úprava, která sice upřednostňuje určité fórum, současně ale dovoluje stranám ve sporu dohodnout se na jiném způsobu řešení sporu, resp. na výběru jiného fóra.

Ustanovení o výlučné jurisdikci zůstává v mezinárodním právu stále spíše výjimkou. Většina rozhodovacích orgánů funguje na principu jurisdikce nevýlučné. Ta může být pojata dvěma způsoby, a to jako jurisdikce paralelní nebo reziduální. První řešení, které volí např. statut Mezinárodního soudního dvora⁵⁹ nebo smlouvy upravující mezistátní stížnosti k lidskoprávním orgánům OSN,⁶⁰ umožňuje stranám sporu, aby případ předložily jakémukoli vhodnému fóru, aniž by zakládalo prioritu některého z nich. Druhé řešení, k němuž se přiklonila např. Úmluva OSN o mořském právu,⁶¹ též ponechává stranám možnost volby, jedno z nabízených fór ale chápe jen jako subsidiární.

Některé další smlouvy se snaží najít střední cestu mezi výlučnou a nevýlučnou jurisdikcí,⁶² popř. se k této otázce nevyjadřují vůbec. V doktríně se nicméně objevují názory, že u orgánů působících v rámci úzce integrovaného subsystému by i při absenci explicitního ustanovení měla platit vyvratitelná domněnka výlučnosti jeho jurisdikce, neboť „*lze tvrdit, že vytvořením uzavřených režimů vysoce komplexní povahy projevily strany svůj úmysl předkládat spory týkající se fungování tohoto režimu výlučně, nebo alespoň primárně, orgánům řešení sporů patřícím k tomuto režimu*“.⁶³ Daný přístup se zdá rozumný, neboť specializované orgány disponují v oblasti, ve které byly zřízeny, větší odborností, a proto by rozhodování o ní mělo být přenecháno právě jim.

Ustanovení o výlučné jurisdikce má ze všech nástrojů regulace jurisdikční konkurence největší rozsah. Současně totiž omezuje volnost stran při výběru fóra a zabráňuje souběžným i následným sporům. Jedná se tak zřejmě o jediný dostupný prostředek, jenž dokáže potenciální konkurenci jurisdikcí zcela eliminovat. Je ovšem třeba dodat, že ustanovení je obvykle vázáno na určitou konkrétní smlouvu, a v důsledku toho účinně vylučuje jen případy úplného jurisdikčního překrývání (stejná věc se stejným právním základem). Přímě naopak nebrání tomu, aby byl stejný případ předložen k jinému mezinárodnímu fóru na základě jiného smluvního instrumentu (částečné jurisdikční překrývání).⁶⁴

Druhý nástroj (resp. soubor nástrojů) regulující jurisdikční konkurenci tvoří pravidla litispendence, *res iudicata* a *selecta una via*. Tato pravidla se využívají hlavně u orgánů, které

⁵⁷ Čl. 55 EÚLP: „S výhradou zvláštního ujednání Vysoké smluvní strany souhlasí, že mezi sebou nepoužijí smluv, úmluv nebo prohlášení, které jsou mezi nimi v platnosti, k tomu, aby předkládaly formou žalob spory vyplývající z výkladu nebo provádění této Úmluvy k jinému způsobu urovnání, než je stanoveno v této Úmluvě.“

⁵⁸ Article 26 ICSID Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States: „Consent of the parties to arbitration under this Convention shall, unless otherwise stated, be deemed consent to such arbitration to the exclusion of any other remedy. A Contracting State may require the exhaustion of local administrative or judicial remedies as a condition of its consent to arbitration under this Convention.“

⁵⁹ Čl. 95 Statutu MSD: „Žádné ustanovení této Charty nebrání členům OSN, aby nespěchovali řešení svých sporů jiným soudům na základě dohod, které již platí nebo které teprve budou sjednány.“

⁶⁰ Viz č. 44 MPOPP, čl. 16 Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace a čl. 76 Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků.

⁶¹ Čl. 282 Úmluvy OSN o mořském právu: „Jestliže se účastnické státy, které jsou stranami sporu týkajícího se výkladu nebo použití této Úmluvy, dohodly na základě univerzální, oblastní nebo dvoustranné dohody nebo jiným způsobem, že takový spor bude na žádost kterékoli ze stran sporu urovnán v řízení, jehož výsledkem je závazné rozhodnutí, použije se takového řízení na místo řízení stanovených v této Části, pokud se strany sporu nedohodnou jinak.“

⁶² Např. čl. 2005 ujednání NAFTA umožňuje stranám, aby si u sporů spadajících jak pod smlouvu NAFTA, tak pod ujednání GATT vybraly mezi oběma orgány, vybraný orgán se ovšem nadále stává výlučným fórem.

⁶³ Y. Shany., op. cit., s. 211.

⁶⁴ Např. čl. 55 EÚLP brání tomu, aby si státy stěžovaly na porušení Evropské úmluvy dalším státem před jiným fórem, než je Evropský soud pro lidská práva, ponechává jim ale možnost podat ve stejné věci třeba žalobu k Výboru pro lidská práva podle MPOPP.

nefungují na principu výlučné jurisdikce, mohou ale sloužit i jinde, např. k řešení částečných jurisdikčních překrývání. Pravidla nijak neomezují prvotní volnost stran při volbě fóra řešení sporu, zabráňují ale tomu, aby stejný případ mohl být projednáván před více rozhodovacími orgány souběžně (*litispence*), následně (*res iudicata*), nebo oboje (*selecta una via*).

Pravidlo *litispence* (*lis alibi pendens*, v doslovném překladu trvající žaloba jinde) stanoví, že „během trvání jednoho řízení před judiciálním orgánem je zakázáno zahájit jiné konkurenční řízení týkající se stejného sporu před jiným judiciálním orgánem“.⁶⁵ Litispendenční klauzuli obsahuje např. Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech (pro řízení o individuálních stížnostech),⁶⁶ jedná se však o výjimku. Na rozdíl od vnitrostátní úrovně, kde jsou souběžná řízení považována za negativní jev a litispence se uplatňuje velice široce, na mezinárodní scéně není totiž přístup k pravidlu zdaleka jednoznačný.

Orgány, jejichž statuty litispendenční klauzuli neobsahují, se mnohdy k souběžným řízením staví poměrně vstřícně. Např. ICSID v případě Pyramid (SPP vs. Egypt) prohlásil, že „když se jurisdikce dvou nesouvisejících a nezávislých tribunálů vztahuje na stejný spor, neexistuje pravidlo mezinárodního práva, jež by kterémukoli z těchto tribunálů bránilo ve výkonu jurisdikce“.⁶⁷ Tato fakta ukazují, že pravidlo litispence zřejmě nemá v mezinárodním právu obyčejovou povahu, ale je vázáno na jednotlivé smluvní úpravy. Těch je poměrně málo a nejčastěji se objevují v oblasti lidských práv, kde znemožňují - nejčastěji v individuálních řízeních – souběžné podání těžké kauzy ke dvěma či více soudním a/nebo kvazisoudním orgánům, byť tyto orgány aplikují různé smlouvy (např. Evropskou úmluvu a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech).

Pravidlo *res iudicata* říká, že „konečné rozhodnutí kompetentního judiciálního fóra je pro strany ve sporu závazné a řízení nemůže být znovu otevřeno“.⁶⁸ Pravidlo se ve smlouvách a statutech opět nevyskytuje příliš často,⁶⁹ obecně ale, na rozdíl od litispence, bývá považováno za ustálenou normu obyčejového práva, která se může uplatnit i mimo rámec jednotlivých smluv. V praxi se tak ovšem neděje bez výhrad, o čemž svědčí ochota MSD přezkoumat, byť toliko po procesní stránce, závazné a konečné nálezy vynesené arbitrážními orgány.⁷⁰ Mezinárodní rozhodovací orgány navíc nejsou jednotné v tom, kterým rozhodnutím účinky *res iudicata* přiznávají a kterým nikoli, což opět potvrzuje již dříve zmíněnou absenci jednotného chápání jurisdikční konkurence. V zájmu úplnosti je třeba dodat, že v oblasti mezinárodního trestního práva plní úlohu pravidla *res iudicata* zásada *ne bis in idem*, která v zájmu legality a právní jistoty zakazuje dvojí trestní řízení v téže věci.

Pravidlo *electa una via* (*electa una via non datur recursus ad alteram*, v doslovném překladu po volbě jedné cesty nelze využít jinou) určuje, že „jakmile si strana jednou vybere určitou proceduru řešení sporů, nemůže se již obrátit na jiný /.../ orgán“.⁷¹ „Elekční“ klauzuli obsahuje např. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (pro řízení o individuálních stížnostech)⁷² nebo Úmluva OSN proti mučení,⁷³ mimo subsystém

⁶⁵ Y. Shany, op. cit., s. 22.

⁶⁶ Viz čl. 5, al. 2 Opčního protokolu MPOPP.

⁶⁷ ICSID, Pyramids Case (SPP v. Egypt), par. 129.

⁶⁸ Y. Shany, op. cit., s. 22.

⁶⁹ Viz např. čl. 47 (d) Americké úmluvy o lidských právech a čl. 56, odst. 7 Africké charty práv člověka a národů.

⁷⁰ ICJ, *King of Spain* (Nicaragua v. Honduras), 1960 ICJ; ICJ, 1989 *Arbitral Award* (Guinea Bissau v. Senegal), 1991 ICJ.

⁷¹ Y. Shany, op. cit., s. 22.

⁷² Čl. 35 odst. 2 EÚLP: „Soud nebude posuzovat žádnou individuální stížnost předloženou podle článku 34, která je b) v podstatě stejná jako stížnost ji. předtím Soudem projednávaná anebo ji. předložená jiné mezinárodní vyšetřovací nebo smírčí instanci a pokud neobsahuje žádné nové důležité informace.“

⁷³ Viz např. čl. 22 odst. 5 Úmluvy proti mučení.

lidských práv však její zapojení do textu není časté. Rozhodovací orgány se jí ve své praxi také nedovolávají, neboť si obvykle vystačí buď s *litispendenci*, nebo s *res iudicata*, proto se opět zjevně nejedná o pravidlo obyčejové povahy.

Celkově je zřejmé, že uvedená tři pravidla mají potenciál omezovat jurisdikční konflikty vyloučením souběžných či následných (popř. obou) řízení v téže nebo podobné věci, v praxi je ale zatím jejich využití omezené. Nejvíce jsou využívány v oblasti lidských práv, i zde ale většinou mají čistě smluvní základ, a nelze je proto využít tam, kde tento základ chybí. Lze se jich však případně dovolat jako obecných právních zásad, pokud jsou splněny podmínky pro aplikaci těchto principů (zejm. totožnost sporu). Výjimku představuje zřejmě jen zásada *res iudicata*, která již nabyla obyčejové povahy. Její aplikaci, ostatně stejně jako aplikaci ostatních pravidel, ovšem ztěžuje nejasnost ohledně toho, co vše se řadí mezi stejné nebo podobné spory, a jak extenzivně (nebo naopak restriktivně) je třeba pojímat koncept jurisdikční konkurence.

Třetí, poslední nástroj (resp. opět soubor nástrojů) představují **obecné principy**, které sice problém konkurující jurisdikce neupravují přímo a explicitně, lze z nich ale vyvodit jisté závěry i pro tuto oblast. Shany⁷⁴ identifikuje tři takové principy, a to zákaz zneužití práv, zdvořilost a přednost pozdější úpravy. *Zákaz zneužití práv* (abus de droit) stanoví, že „oprávněný musí při výkonu svých práv zohlednit práva a zájmy těch, kteří jsou jeho jednáním dotčeni“.⁷⁵ Z toho by dle Shanyho mohla vyplývat třeba nedovolenost nadměrného forum-shoppingu, který by poškozoval druhou stranu sporu, nebo odmítnutí neoprávněného dělení jedné kauzy do řady dílčích sporů (*claim-splitting tactics*). Je třeba říci, že se nejedná jen o teoretickou konstrukci. Možnost zastavit řízení v důsledku zneužití práv předvídá např. Úmluva OSN o mořském právu⁷⁶ a podpořily jej i některé rozhodovací orgány.⁷⁷

Zásada *zdvořilosti* praví, že „soudy v jedné jurisdikci by měly projevovat respekt a vykazovat určitý stupeň úcty k /.../ soudním rozhodnutím jiné jurisdikce“.⁷⁸ Využitelnost i reálnou využívanost této zásady při řešení konkurenčních sporů opět potvrzují některé mezinárodní smlouvy⁷⁹ a praxe mezinárodních rozhodovacích orgánů.⁸⁰ Konečně zásada *lex posterior derogat priori*, zakotvená i v článku 30 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (1969), velí dát přednost novější úpravě. Teoreticky by tento postup bylo možno uplatnit při určování toho, který ze dvou či více příslušných orgánů má v určité kauze uplatnit jurisdikci, v praxi však takový postup prozatím není častý.

Z rozboru vyplývá, že obecné principy (zvláště zákaz zneužití práva a zdvořilost) mohou sehrát a v praxi již skutečně sehrávají úlohu při řešení jurisdikčních konfliktů, a to zvláště v případech, kdy explicitní úprava této otázky, prostřednictvím některého z výše uvedených nástrojů (ustanovení o výlučné jurisdikci, pravidla *litispendence*, *res iudicata* a *electa una via*) buď zcela chybí, nebo je přinejmenším nedostatečná. Jistý problém obecných principů nicméně spočívá v tom, že jsou skutečně velmi obecné, a různé orgány z nich tak

⁷⁴ Y. Shany, op. cit., s. 255-269.

⁷⁵ Ibid., s. 257.

⁷⁶ Čl. 294 Úmluvy OSN o mořském právu: „Soud nebo tribunál stanovený v článku 287, kterému byla předložena žádost ohledně sporu zmíněného v článku 297, může na žádost strany nebo z vlastního podnětu rozhodnout, zda tato žádost je zneužitím právního řízení nebo zda je *prima facie* 3) opodstatněná. Rozhodne-li soud nebo tribunál, že žádost je zneužitím právního řízení nebo je *prima facie* 3) neopodstatněná, nebude v této věci dále jednat.“

⁷⁷ *Southern Bluefin Tuna* (Australia and New Zealand v. Japan), Award of 4 August 2000, par. 1391.

⁷⁸ Y. Shany, op. cit., s. 260.

⁷⁹ Např. Soud první instance ES může na základě svého Statutu (čl. 47, odst. 3) pozastavit své řízení po dobu, kdy o téže věci jedná Evropský soudní dvůr.

⁸⁰ Např. ICSID prohlásil: „When the jurisdictions of two unrelated and independent tribunals extend to the same dispute... in the interest of international judicial order, either of the tribunals may, in its discretion and as a matter of *comity*, decide to stay the exercise of its jurisdiction pending a decision by the other tribunal.“ (*Southern pacific v. Egypt*, 1984 , 3 ICSID Rep., s. 144)

mohou dovodit různé věci. I když tedy tyto principy mohou napomoci zacelování mezer stávající úpravy, spoléhat přitom pouze na ně by nebylo moudré.

Celkově je možno říci, že současné mezinárodní právo má k dispozici hned několik nástrojů, s jejichž pomocí může, s různou mírou efektivity, omezovat negativní důsledky jurisdikční konkurence. Nejdůslednějším z těchto nástrojů je ustanovení o výlučné jurisdikce, jež je ovšem vhodné využívat pouze v rámci specializovaných či velmi integrovaných režimů (např. regionální ekonomické integrační systémy), které vyžadují zvláštní odborné znalosti a orientaci v tématu. V jiných oblastech by využití ustanovení mohlo být kontraproduktivní, neboť by nadměrně omezilo volnost stran při výběru vhodného fóra, znemožnilo by obecným orgánům včetně MSD posuzovat určité typy sporů a mohlo by posílit materiální fragmentaci mezinárodního práva a vznik tzv. uzavřených režimů (*self-contained regimes*).

Další nástroje, pravidla *litispendence*, *res iudicata* a *selecta una via*, regulují jurisdikční konflikty omezenějším způsobem, přesto – nebo možná právě proto – se pro řadu oblastí mezinárodního práva jeví jako vhodnější prostředek úpravy. Při snahách o jejich využívání je ovšem třeba mít na paměti, že kromě zásady *res iudicata* nemají nejspíše obyčejovou povahu, neuplatňují se v případech částečného jurisdikčního překrývání a navíc jsou různými orgány vykládány nesterpně široce. V úpravě tak přetrvávají nejasnosti a mezery, které lze sice částečně odstranit aplikací obecných principů (zákaz zneužití práva, zdvořilost, *lex posterior*), k dosažení optimálního stavu ale ani tento postup nestačí. Otevírá se zde tedy prostor pro úvahy *de lege ferenda* o tom, jak by bylo možné stávající úpravu dále zkvalitnit.

4.2. *Rovina de lege ferenda*

Na rovině *de lege ferenda* se nabízí velké množství nejrozumnějších scénářů, mnohé jsou ale vzhledem k současnému stavu mezinárodního společenství zcela nereálné. Nakonec, o rozvoji mezinárodní normotvorby a o změnách mezinárodních institucionálních a procesních mechanismů stále rozhodují primárně státy, pohybující se v prostředí decentralizovaného a horizontálně orientovaného mezinárodního systému, jehož průvodní znaky přenášejí i do oblasti mezinárodního práva. Návrhy na vyřešení problému jurisdikční konkurence cestou radikální strukturální reformy, která by všechny mezinárodní rozhodovací orgány zařadila do jednotného a hierarchicky uspořádaného celku po vzoru vnitrostátních soudních soustav, se tak zdají přinejmenším utopické.

Málo šancí na realizaci mají též snahy o výrazné posílení pravomoci MSD a jeho přetvoření ve všeobecný apelační orgán mezinárodního společenství. Takový posun by sice možná přispěl k větší jednotě mezinárodního práva, současně by ale ohrozil integritu jednotlivých subsystémů mezinárodního práva a nadměrně zvýšil moc (i pracovní vytížení) hlavního soudního orgánu OSN. Obdobné důvody zpochybňují též to, zda by bylo moudré, jak bývá někdy doporučováno, zavést na mezinárodní scéně mechanismus podobný řízení o předběžné otázce u ESD. V rámci tohoto mechanismu by se na MSD mohly obracet jiné mezinárodní rozhodovací orgány s žádostí o posouzení konkrétních již nastalých nebo hrozících jurisdikčních střetů. Vzhledem k tomu, že mechanismus by nejspíše spočíval na zásadě dobrovolnosti (orgány by mohly, ale nemusely jej využít) a řada fór by na něj jistě pohlížela jako na nežádoucí ingerenci do svých aktivit, jeví se potenciální praktický přínos návrhu sporný.

Mezinárodní právo se vždy vyvíjelo spíše cestou postupné evoluce než náhlé revoluce, což je dáno i tím, že se utváří jako výsledek složitého kompromisu velkého množství aktérů. Proto i ve vztahu k institucionálním a procesním mechanismům mají větší naději na úspěch iniciativy, jež tento stav s jeho přirozenými omezeními respektují a pokoušejí se o nápravu v jeho rámci. Mezi takové iniciativy se řadí např. návrhy na posílení spolupráce mezi různými rozhodovacími orgány prostřednictvím formálních i neformálních schůzek, vzájemné výměny informací a rotace soudců, nebo snahy o to, aby státy v budoucnu přistupovaly ke zřizování

nových judiciálních orgánů s větší opatrností a více zvažovaly možné důsledky a souvislosti takového řešení. Vůbec se zdá, že ke zlepšení situace v oblasti mezinárodního práva by mohla významně přispět opatření neprávní (politické či administrativní) povahy, která by vhodným způsobem doplnila již existující právní nástroje regulace jurisdikční konkurence a napomohla by jejich účinnějšímu a jednotnějšímu využívání v praxi.

5. Závěry

Konkurující jurisdikce představuje jeden z průvodních jevů proliferaace mezinárodních rozhodovacích orgánů, ke které dochází od druhé poloviny 20. století a zvláště od skončení studené války. Jedná se o jev komplexní povahy, který zasahuje prakticky všechny oblasti života mezinárodního společenství a má jak pozitivní, tak negativní stránky. Konkurující jurisdikce, tedy stav, kdy určitý případ spadá do jurisdikce dvou i více vzájemně nezávislých rozhodovacích orgánů (což vyvolává možnost volby fóra a paralelních i následných řízení), zvyšuje šanci na výkon spravedlnosti, podporuje vzájemné myšlenkové obohacování mezi soudy a tribunály (*cross-fertilization*) a posiluje volnost procesních stran určovat chod řízení. Současně ovšem vytváří riziko účelového forum-shoppingu, ohrožuje právní jistotu a snižuje důvěru v konečnost a závaznost judiciálních rozhodnutí. Mezinárodní právo v dnešní době reguluje jurisdikční konkurenci pomocí několika nástrojů, mezi něž se řadí ustanovení o výlučné jurisdikci a pravidla *litispendence*, *res iudicata* a *electa una via*. V případě nejasností, pochybností či mezer v úpravě mohou napomoci některé obecné právní zásady, zejména zákaz zneužití práva a zdvořilost.